

Сергій МОРОЗОВ,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри гуманітарної підготовки та туризму
ПВНЗ «Хмельницький економічний університет»

СУТНІСТЬ І ЗМІСТ КОМУНІКАТИВНОЇ КУЛЬТУРИ ОФІЦЕРА

У статті шляхом теоретичного аналізу результатів вивчення проблеми дослідження у науковій літературі, узагальнення педагогічного досвіду з'ясовано, що комунікативна культура офіцера є стрижневим компонентом його службово-педагогічної культури і являє собою систему професійно значущих комунікативних компетентностей, що сприяє ефективному вирішенню завдань службово-бойової, оперативної, логістичної та інших видів його фахової діяльності за будь-яких умов обстановки. Основу змісту комунікативної культури офіцера складає сукупність його мовленнєвої культури і культури службово-педагогічного спілкування.

Ключові слова: офіцер, комунікативна культура, службово-педагогічна культура, комунікативні компетентності, мовленнєва культура, культура спілкування.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Значне зростання обсягу завдань, які доводиться виконувати офіцерському складові в сучасних умовах, призводить до ускладнення процесів управління службово-бойовою й інших видів діяльності у військовій та правоохоронній сферах, суттєво змінює характер діяльності керівного складу і потребує якісних змін у підготовці персоналу. Коло необхідних офіцеру професійних умінь надзвичайно розширилося. Основну увагу у наш час необхідно приділяти розвитку його моральних й інтелектуальних якостей, формуванню комунікативних та інших службово-педагогічних властивостей.

Службово-педагогічна культура як невід'ємна складова частина професійної культури є однією з найважливіших характеристик офіцера, адже він – не лише військовий фахівець, але і педагог для своїх підлеглих. Ключовим структурним елементом службово-педагогічної культури офіцера є його здатність до ефективного, результативного професійного спілкування за будь-яких умов обстановки, тобто – комунікативна культура.

Результати аналізу наукових праць довели, що значна частина майбутніх офіцерів – курсантів військових і правоохоронних ВНЗ не мають необхідного рівня комунікативної культури, який би відповідав сучасним вимогам. Крім того, у багатьох випускників зазначених закладів освіти комунікативні компетентності сформовано недостатньо. Суттєва кількість офіцерів мають неповні уявлення про комунікативну культуру та її значення для здійснення професійної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Проблемні питання, пов'язані з визначенням сутності поняття «комунікативна культура», формуванням її у фахівців, у тому числі військових, вивчено багатьма сучасними науковцями у різних аспектах: у філософському (О. Бодальов, М. Каган, Б. Ломов й ін.), соціологічному (Г. Андреева, Т. Дрідзе, Я. Коломинский, Є. Руденський, С. Самигін й ін.), методологічному (О. Бондаревська, Н. Кузьміна, В. Сластьонін, Г. Щукіна й ін.), психологічному (Б. Ананьєв, А. Бодальов, І. Зимова, І. Котова, А. Леонтєв, С. Мусатов, Л. Орбан-Лембрик, В. Осьодло й ін.), лінгвістичному (Б. Антоненко-Давидович, В. Берков, В. Біркенбіль, Г. Волкотруб, Б. Головін, О. Горбул, М. Кохтерев, О. Кубрак, Т. Ладиженська, Г. Михальська, О. Сербенська, Ф. Хміль, Т. Чмут, С. Шевчук й ін.), педагогічному (О. Барабанщиков, В. Будянська, Л. Васильченко, В. Грехнєв, Н. Дерев'янка, О. Залюбівська, І. Знаменська, І. Зозуля, К. Іванова, В. Кан-Калик, Т. Корольова, В. Костенко, О. Лисевич, А. Мудрик, С. Муцинов, С. Сарновська, І. Сологор й ін.).

Дослідженням питань комунікативної культури у військовій, правоохоронній сферах присвятили свої наукові праці: О. Барабанщиков, Ю. Балашова, Н. Берестецька, Т. Гороховська, В. Зелений, С. Капітанець, Ю. Кудінов, О. Мисечко, С. Муцинов, І. Почекалін, А. Радванський, І. Радомський, Т. Розумна, О. Селіванова, С. Совва, М. Тарнавський, О. Ходань, Т. Щеголева, В. Ягупов й ін.

Незважаючи на значну теоретико-методологічну базу у досліджуваній сфері, недостатньо конкретизованим на сьогоднішній день є понятійно-категорійний апарат зазначеної проблеми, зокрема немає однозначного трактування сутності та змісту комунікативної культури офіцера.

Метою статті є висвітлення узагальненого підходу щодо сутності та змісту комунікативної культури офіцера як компонента його службово-педагогічної культури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основою професійної діяльності військовослужбовців є грамотність, освіченість, тобто дотримання загальноприйнятих правил і норм у користуванні засобами мови – обов'язкової складової військової культури сучасної української армії. Мовлення, поєднане з образом у розумінні свого символічного значення, – важливий регулятор поведінки. Офіцер, котрий володіє мистецтвом слова, має вагомий засіб керування підлеглими. Оволодіння ораторським мистецтвом, мистецтвом переконувати – важливе вміння при засвоєнні військової справи та й, узагалі, – у життєдіяльності воїна, розвитку його саморегуляції [1, с. 29].

Службово-педагогічну культуру фахівців державного значення, таких, як офіцерський склад Збройних сил й інших силових і правоохоронних структур України, на наш погляд, слід розглядати як систему педагогічних цінностей, способів діяльності і професійної поведінки фахівця, спрямованих на формування та розвиток позитивних особистісно і суспільно значущих характеристик особистості підлеглих, передачі їм соціально значущих, професійних, творчих й інших властивостей. У широкому значенні службово-педагогічна культура офіцерів складається з двох компонентів: *діяльнісного*, зумовленого ступенем розвиненості професійно важливих компетентностей, і *комунікативного*, який залежить від рівня майстерності спілкування з іншими людьми, в першу чергу – з особовим складом. Така думка ґрунтується на висновках із результатів досліджень сучасних учених, наприклад, Л. Орбан-Лембрик [2] визначила педагогічну культуру фахівця як сукупність культури діяльності і культури спілкування (тобто комунікативної культури – прим. авт.).

На наш погляд, у науковій літературі значно більше уваги приділено дослідженню діяльнісного складника службово-педагогічної культури офіцерського складу, тому у цій статті зроблено спробу уточнити сутність і зміст саме комунікативної культури офіцера.

Існує багато різноманітних тлумачень поняття «комунікативна культура», у тому числі – із зазначенням її основних складових частин: специфічний вияв соціальної культури, що характеризується «людським виміром» суспільних і міжсуб'єктних відносин і переслідує мету взаємозбагачення індивідів засобами інформаційного обміну, взаємотрансляції знань, розповсюдження позитивного життєвого досвіду спільного існування» [3, с. 9]; морально зорієнтований засіб комунікації, котрий забезпечує афективно-інформаційний обмін між людьми, опосередковує їхню взаємодію та взаємовплив, уможливорює міжособистісне сприймання та взаєморозуміння (перцепцію); це більш-менш довершена готовність, спроможність особистості до спілкування з оточенням [4, с. 187]; здатність до узгодження й співвіднесення своїх дій з іншими, до прийняття іншого, добору й пред'явлення аргументів, висування альтернативних пояснень, обговорення проблеми, розуміння й поваги думок інших і на основі цього до регулювання відносин для створення спільності комунікантів у досягненні єдиної мети діяльності; потреба в іншому, у розширенні меж комунікацій, зіставленні точок зору, уміння стати на позицію контрагента; готовність до гнучкої тактової взаємодії з іншим, до рефлексивної діяльності, до проектування комунікативних умінь і застосуванню їх у новій ситуації [5, с. 12-13]; якісна інформаційно-смілова сторона педагогічної взаємодії, що виражається у здатності педагога чітко, зрозуміло й переконливо висловлювати свої думки та почуття за допомогою вербальних і невербальних засобів інформаційного обміну з учнями [6, с. 9]; сукупність компетентностей, що забезпечують доброзичливу взаємодію людей, ефективне вирішення різноманітних цілей і завдань спілкування, основа загальної культури особистості, базовий компонент культури, що забезпечує готовність особистості до життєвого самовизначення, умова досягнення гармонії з собою і

навколишньою дійсністю; спілкування, що здійснюється на рівні змістовного наповнення діалогу і на рівні тих стосунків, що формуються у процесі діалогічної взаємодії [7, с. 228]; сукупність таких складників як емоційна культура, культура мислення і культура мовлення; один із видів креативності, яка виявляється у пошуку змісту й способу передачі інформації, у творчості взаємодії, у здатності зацікавити, захопити, організувати пошукову діяльність [8, с. 45]; здатність до взаємодії та взаємовпливу суб'єктів спілкування в багаторакурсній системі стосунків мікро- і макросередовища [9, с. 28].

Не зважаючи на відсутність єдиного погляду, всі дослідники визнають, що поняття «комунікативна культура» є вельми складним за структурою й інтегративним за природою. Проаналізувавши й узагальнивши різні визначення цього поняття, вважаємо, що *комунікативна культура офіцера – система професійно значущих комунікативних компетентностей (комунікативних настанов, знань психолого-педагогічних закономірностей спілкування, військової етики, високорозвинених умінь і навичок вербального й невербального мовлення, службово-педагогічного спілкування з підлеглими та колегами, способів мислення, світоглядних, громадянських і загальнолюдських якостей), що сприяє ефективному вирішенню завдань службово-бойової, оперативної, логістичної та інших видів його фахової діяльності за будь-яких умов обстановки.*

На основі результатів аналізу наукових джерел, зокрема – з'ясування сутності комунікативної культури офіцера, і власного службового досвіду уточнено основні змістові елементи досліджуваного поняття. Отже, комунікативна культура офіцера складається із двох взаємопов'язаних елементів: мовленнєвої культури і культури службово-педагогічного спілкування.

Мовленнєва культура містить оптимально поєднані невербальний (міміка і пантоміміка) і вербальний складники. До складу вербального компонента входять знання й уміння щодо нормативності мовлення (граматика, лексика,

вимова), педагогічна техніка і службова доцільність мовлення (логічність, вербалізація і метафоризація).

Культуру службово-педагогічного спілкування складають такі соціокультурні й особистісно-комунікативні настанови: комунікативні схильності (відвертість, прагнення до комунікативного самовдосконалення), потреба у спілкуванні, емоційно-вольова стійкість, комунікативна толерантність, емпатійність, здібність до переконання опонента, уміння підтримувати діалог, уміння уникнути конфлікту.

Мовленнєва культура це вміння правильно говорити і писати, добирати мовно-виражальні засоби відповідно до мети та ситуації спілкування; це система вимог стосовно вживання мови в мовленнєвій діяльності. Мовленнєва культура виявляється в таких характеристиках: правильність, нормативність, адекватність, логічність, різноманітність, естетичність, чистота, доречність. Мовленнєва культура формується, розвивається і виявляється в процесі спілкування в мовленнєвій діяльності. Саме розвиток культури мовлення підвищує рівень формування комунікативної культури.

Службово-педагогічна діяльність офіцера завжди поєднується з великою моральною відповідальністю, його авторитет залежить не від військового звання, посади чи віку – його можна набути тільки в процесі спілкування та взаємодії з підлеглими. Демократичність офіцера виявляється в його духовній близькості до людей, умінні знайти з ними спільну мову, встановити добрі стосунки, зрозуміти їхні почуття і бажання. Співчуття, симпатії, переживання за підлеглих є мірою близькості і прямою протилежністю байдужості.

Чим вище за службовим становищем офіцер, тим менше у нього можливостей для безпосередніх контактів із підлеглими молодшої ланки. Іноді думка про старшого начальника у підлеглих складається під час короткочасних зустрічей (на зборах, заняттях, нарадах тощо), тому перше враження про нього може на тривалий термін визначити характер подальшого до нього ставлення. Результати багатьох досліджень підтверджують, що далеко не всі люди під час першого знайомства здатні достатньо глибоко і правильно сприйняти

особистісні якості співрозмовника. На точність сприйняття впливають і життєвий досвід, і професія, і естетичні смаки, і емоційний стан.

Таким чином, комунікативна культура офіцера віддзеркалює специфічний характер комунікації у військовій (правоохоронній) сфері і є показником рівня опанування ним професійно доцільного службово-педагогічного спілкування.

Висновки. Комунікативна культура офіцера є стрижневим компонентом його службово-педагогічної культури і являє собою систему професійно значущих комунікативних компетентностей (комунікативних настанов, знань психолого-педагогічних закономірностей спілкування, військової етики, високорозвинених умінь і навичок вербального й невербального мовлення, службово-педагогічного спілкування з підлеглими та колегами, способів мислення, світоглядних, громадянських і загальнолюдських якостей), що сприяє ефективному вирішенню завдань службово-бойової, оперативної, логістичної та інших видів його фахової діяльності за будь-яких умов обстановки.

Основу змісту комунікативної культури офіцера складає сукупність її взаємопов'язаних елементів: мовленнєвої культури і культури службово-педагогічного спілкування.

Перспективами подальших розвідок у даному напрямку є проведення подальших комплексних теоретико-методологічних досліджень структурних компонентів комунікативної культури офіцера з метою визначення оптимальних шляхів й умов формування зазначеного явища у курсантів військових (правоохоронних) ВНЗ.

Список використаної літератури

1. Селіванова О. Д. Українська мова за військово-професійним спрямуванням: навч.-метод. посібник / О. Д. Селіванова. – Львів : АСВ, 2010. – 218 с.
2. Орбан-Лембрик Л. Е. Психологія професійної комунікації / Л. Е. Орбан-Лембрик. – Чернівці : Книги – XXI, 2010. – 527 с.

3. Сарновська С. О. Сучасна соціальна комунікативна культура (філософсько-методологічний аналіз) : Автореф. дис. ...канд. філос. наук. 09.00.03. / С. О. Сарновська. – Ін-т філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України. – К., 2000. – 18 с.

4. Корніяка О. М. Психологія комунікативної культури школяра: Монографія / О. М. Корніяка. – К. : Міленіум, 2006. – 336 с.

5. Розвиток комунікативних здібностей державних службовців і посадових осіб місцевого самоврядування : навч.-метод. посіб. / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Упр. орг. фундамент. та приклад. дослідж., Дніпропетр. регіон. ін-т держ. упр.; [І. М. Плотницька та ін.] – К. : НАДУ, 2010. – 43 с.

6. Комарова І. І. Формування у майбутніх учителів культури педагогічного спілкування: Автореф. дис. ...канд. пед. наук: 13.00.04 / І. І. Комарова. – Тернопіль, 2000. – 19 с.

7. Биркенбиль В. Ф. Коммуникационный тренинг: Наука общения для всех: Пер. с нем. Н. Чупеева / В. Ф. Биркенбиль. – М. : ФАИР-ПРЕСС, 2002. – 352 с.

8. Кан-Калик В. А. Учителю о педагогическом общении: книга для учителя / В. А. Кан-Калик. – М. : Просвещение, 1987. – 345с.

9. Мусатов С. О. Психологія педагогічної комунікації: Теоретико-методологічний аналіз: Монографія / С. О. Мусатов. – К.-Рівне : Ліста-М, 2003. – 176 с.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Діденко О. В.

Морозов С. Сущность и содержание коммуникативной культуры офицера

В статье путем теоретического анализа результатов изучения проблемы исследования в научной литературе, обобщения педагогического опыта выяснено, что коммуникативная культура офицера является стержневым компонентом его служебно-педагогической культуры и представляет собой систему профессионально значимых коммуникативных компетентностей, что способствует эффективному решению задач служебно-боевой, оперативной, логистической и других видов его профессиональной деятельности при любых условиях обстановки. Основу содержания коммуникативной культуры офицера составляет совокупность его речевой культуры и культуры служебно-педагогического общения.

Ключевые слова: *офицер, коммуникативная культура, служебно-педагогическая культура, коммуникативные компетентности, речевая культура, культура общения.*

Morozov S. Essence and content of an officer's communicative culture

In the article, by the theoretical analysis of results of study of problem of research in scientific literature, generalization of pedagogical experience, it is found out that a communicative culture of an officer is the cored component of his

officially-pedagogical culture and is the system of professionally meaningful communicative competences (communicative policies, knowing psychologically-pedagogical patterns of communication, military ethics, highly developed abilities and skills of verbal and un verbal speech, officially-pedagogical converse with subordinates and colleagues, ways of thinking, ideological, civil and common to all mankind merits), that assists the effective solutions of service-combat, operative, logistic and other types of tasks in his professional activity at any terms of situation.

An officer's communicative culture basis of content is made by the aggregate of his speech culture and culture of officially-pedagogical intercourse. A speech culture contains optimally united un verbal (facial expressions and pantomime) and verbal components. A verbal component contains knowledge and abilities of speech normativity (grammar, lexis and pronunciation), pedagogical technique and official expediency of speech (logic, verbalization and metaphorization).

The culture of officially-pedagogical intercourse is made by such sociocultural and personality-communicative policies: communicative inclinations (frankness, ambitions to communicative self-perfection), needs of communication, emotionally-volitional firmness, communicative tolerance, empathy, opponent's persuasion ability, competence to support a dialog, proficiency to avoid a conflict.

The prospects of further explorings in this direction are realizations of further theoretically-methodological researches complex of structural components of communicative culture of officer with the purpose of determination of optimal ways and terms of forming of the indicated phenomenon for the students of soldiery (law-enforcement) Institutes of high schools.

Keywords: *officer, communicative culture, officially-pedagogical culture, communicative competences, speech culture, culture of intercourse.*